

Pécsi Tudományegyetem Művészeti Doktori Iskola

Girán Péter

**A flamenco hatása a XX. századi spanyol
gitárzenére**

DLA értekezés – Tézisek

Témavezető

Prof. Dr. Vas Bence

2024

1. A disszertáció tárgya, hipotézisei és céljai

A disszertáció a XX. századi, klasszikus spanyol gitárzene és a flamenco kapcsolatát vizsgálja, klasszikus gitáros szemszögből. A klasszikus gitározás mellett művészetem jelentős részét képezi a flamenco, így elkezdett foglalkoztatni a gondolat, hogy a flamenco jelentősen eltérő zenei és hangszerttechnikai háttérnek vannak-e olyan aspektusai, melyek felhasználhatók a klasszikus gitáron, a repertoár egy bizonyos szegmensének autentikusabb előadásmódja érdekében.

Napjaink hangszerei közül a gitár kétségkívül nagy népszerűségnek örvend. Az egymás mellett élő, különféle zenei műfajok szinte mindegyikében megállja helyét, sőt, néhol majdhogynem kikerülhetetlen – ilyenek például a jazz, country, blues, pop, az európai és latin-amerikai népzene különböző irányzatai, vagy a klasszikus zene. Bár eltérő műfajokról van szó, melyek értelemszerűen más-más zenei, és ebből fakadóan más-más technikai elveket követnek, mégis felfedezhető az egymásra gyakorolt hatásuk. Dolgozatomban e hálózat egy kis szeletét szeretném kiemelni, méghozzá a klasszikus gitározás és a flamenco kapcsolatát, az elmúlt nagyjából 120–150 évre fókuszálva. E kiemelés oka a 20. században olyan spanyol szerzők által komponált, válogatott művek jelentősége a klasszikus gitárrepertoárban, akik művészetére hatással volt a flamenco.

Hipotézisem szerint az említett művek egyértelműen rendelkeznek flamenco gyökerekkel, és a legautentikusabb előadásmódhoz meghatározó lehet a műfaj bizonyos fokú ismerete. Bár a flamenco és a klasszikus gitározás gyökerei közösek, az elmúlt két évszázad során mára az alapelvek egészen különbözők lettek, így az egyik oldal művelői csupán minimális esetben fognak hozzá a másik tanulmányozásához. Tapasztalataim alapján nagyon kevés klasszikus gitáros van, aki a flamencoban is jártas, akár csak elméleti szinten. Dolgozatom célja, hogy az olvasó számára olyan információval tudjon szolgálni, amely segítséget nyújthat a flamenco által ihletett művek megértésében, előadásában. Az írás több, mint egy évtized tanulásból, kutatásból és gyakorlatból származó ismeret összegzése – olyan ismeretek,

amelyekkel a klasszikus gitárosok kevesen rendelkeznek, a két stílus másságából kifolyólag – majd egybefésülése a húsz évnyi klasszikus gitáros tudással. Ezen egyveleg kifejti a flamenco és a klasszikus gitár, ezek jellegzetes technikai elemei, valamint a két zenei stílus közötti főbb hasonlóságokat és különbségeket, valamint fókuszba helyezi a flamenco technikák klasszikus gitáron történő alkalmazását.

2. A kutatás szempontjai, menete

A téma leginkább gyakorlati mivoltát tekintve fontosnak tartom, hogy saját következtetéseimet, javaslataimat alapos, szerteágazó kutatás előzze meg. Mivel a flamenco egy olyan művészeti ág, amely művelői egyrészt nem írott források alapján mélyítik tudásukat, másrészt pedig népművészeti jelenség lévén a különböző szokások, zenei és technikai jellemzők régióként eltérőek lehetnek, ezért lehetetlen olyan írást találni, amely nagy részletességgel kifejti a flamenco kultúrájának összes jellemvonását. Ezen felül a klasszikus zene és a flamenco kapcsolatával, illetve a klasszikus és a flamenco gitárral együtt foglalkozó irodalom hiánya is túlnyomórészt gyakorlati irányba tereli a kutatást.

A flamenco történetére, zenei jellegzetességeire vonatkozóan volt lehetőségem néhány írást elolvasni, és ezekből kellő mennyiségű alapvető információt leszűrni. A gitáros sajátosságokra vonatkozóan is megtalálható számos könyv, mint például flamenco gitáriskolák, gyűjtemények (pl. *Manuel Granados*, *Paco Peña*, *Juan Serrano*, *Juan Martín*, *Gerhard Graf-Marzinez*), de ezek legtöbbje egy rövid technikai magyarázat illetve néhány gyakorlat után egyszerűbb darabok, műrészletek megtanulására helyezi a hangsúlyt, és nem a stílus alapvető zenei gondolkodásmódjának megértésére. Így ezek elolvasása, tanulmányozása után saját tapasztalatokkal gyarapítottam flamenco tudásomat – aktívan részt vettem a magyarországi flamenco közösségekben, koncertekre és előadásokra jártam, hazai és külföldről érkező művészek mesterkurzusain, táborain, valamint spanyolországi tanulmányutakon vettem részt (Illés János,

Marc Ruiz Portella, Melisa Picón Rivero, María „La Manzanilla”, Samuelito, Adam del Monte, Leandro Bianchi).

A disszertációban leírtak ezen tapasztalatokon alapszanak, kiegészítve illetve továbbgondolva saját gondolatokkal, ötletekkel, klasszikus gitárra történő adaptációkkal.

3. A disszertáció felépítése

A dolgozatot a tartalomjegyzék és a bevezető után három nagy fejezetre bontom, melyek további alfejezetekre oszlanak. A három fő fejezet logikusan, fokozatosan veszi sorra a megértéshez szükséges információkat és közelít a disszertáció konklúziója felé. A témát a flamenco irányából közelítem meg, majd egyre több fókuszot helyezek a klasszikus gitáros technikai és zenei dolgokkal való összefésülésre, míg végül néhány kiválasztott művet elemezve konkrét példákkal, adaptációs kérdésekre szolgáló megoldási javaslatokkal szolgálok.

Az első fejezetben röviden ismertetem a flamenco történetét, illetve kitérek a gitár e kultúrában betöltött szerepére, fontosságára. Bemutatom a különböző kultúrák összetalálkozásából megformálódó zenei stílus meghatározó jegyeit, külön taglalva a zenei és a hangszertechnikai oldalakat is. Taglalom a dallamalkotás vezérelveit, díszítések használatát, hangsúlyozást és ritmikát, valamint olyan speciális technikai elemekről fogok beszélni, melyek a klasszikus gitárosok előtt bár nem ismeretlenek, mégis alkalmazásuk a repertoár kívánalmainak megfelelően eltérő vagy háttérbe szorult, ezért több esetben szinte egyáltalán nem gyakoroltak.

A második fejezetben az első részben felsorolt flamenco technikai elemekre szeretnék olyan megoldásokat mutatni, melyeket az elmúlt években megszerzett flamenco ismereteimre, gyakorlatomra és a klasszikus gitáros tudásomra alapozok. Ezen megoldások esetében fontos, hogy a klasszikus gitáros technika csupán kevés módosítással megengedje alkalmazásukat. Hangsúlyt fektetek elsősorban a két, gyökeresen különböző gitártartásból

fakadó differencia áthidalására, majd akár többféle alternatívát felkínálva a speciális technikák (pl. hüvelykujj használat, rasgueado) megvalósítására, melyek alkalmazásával előadasmódunk autentikusabbá válhat. Az egyes alfejezetek végére az abban taglalt technikák fejlesztésére szolgáló gyakorlatokat helyezem. A legkönnyebb megértés érdekében a különböző pozícióváltásokhoz, kevésbé egyértelmű technikai megoldásokhoz saját kezemről készült magyarázó ábrákat is mellékelek.

A harmadik nagy fejezetben feltérképezem azokat a fontos kompozíciókat, amelyek a 20-21. században meghatározó részévé váltak a gitáros repertoárnak, és az említett jegyekkel egyértelműen bírnak, majd az általam legfontosabbnak tartottakat külön elemzem is, a flamenco zenei és technikai jegyek tükrében. E jegyekre konkrétan rámutatok, ahol lehetséges pontosan feltérképezve eredetüket, valamint saját tapasztalatokból kiindulva megoldási javaslatokat kínálok úgy a technikai, mint az előadasmódbeli kérdésekre a művek, valamint a hasonló elemeket tartalmazó egyéb művek autentikusabb előadasmódjának érdekében.

Ezeket követően dolgozatom konklúziója következik, melyben röviden összegzem a fejezetek következtetéseit. Mivel a feldolgozott téma több specifikus területet érint, és azok saját konklúziói az őket feldolgozó fejezetek végén olvashatók, ezért úgy gondolom, nincs szükség egy mindent átfogó, részletes konklúzióra.

4. A disszertáció következtetései

A kutatással eltöltött időszak egyik legfőbb kérdése számomra az volt, hogy milyen mélységig szükséges belemenni a flamenco tanulmányozásába ahhoz, hogy az általa megihletett művek előadása autentikusabbá válhasson. Természetesen minél több információval rendelkezik valaki a témáról, annál eredetibb módon tudja interpretálni e műveket, de úgy gondolom természetes, ha egy klasszikus gitáros a két stílus gyökeres másságából fakadóan nem szán éveket a flamenco tanulására. Így disszertációmban összegeztem az elmúlt évek tapasztalatait, amelyek úgy gondolom egyrészt a saját művészetemben

segítik a spanyol művek előadásmódját, másrészt pedig az olvasó számára frappáns, érthető, lényegretörő módon fogalmazzák meg ezeket. A dolgozat céljának érdekében az alábbi lényeges következtetéseket fogalmaztam meg:

1. A klasszikus és a flamenco zene különbségeinek megértése – fontos, hogy bizonyos művekben képesek legyünk áthelyezni a fókusz a tökéletes hangképzésről, flexibilis frazeálásról a robbanékonyásra, lüktetésre, ritmikai feszességre, valamint tudjuk a gyakran alkalmazott fríg hangsor funkcióinak helyét, azok összekapcsolását.
2. A flamenco ihletettséggű művekben lévő flamenco jegyek észlelésének, beazonosításának és értelmezésének fontossága – minél nagyobb pontossággal határozzuk meg a felmerülő zenei illetve technikai jegyek forrását, hogy azokra a megfelelő megoldást találjuk (pl. fríg sor használata, súlyozás, különböző rasgueadok ujjrendezése).
3. A pengető kar illetve kézfej szokványos pozíciójától való elrugaszkodás fontossága – a klasszikus gitáros alappozíció ugyan megkívánja a stabil csuklót és kézfejet, de bizonyos flamenco technikák csak mérsékelt hatásokkal kivitelezhetők így. A különböző technikák eltérő kézpozícióinak, illetve a kar flexibilitásának gyakorlása meghatározó a technikák kivitelezésénél.
4. A pengető hüvelykujj flamencóban történő használatának megértése, bizonyos mozdulatok adaptációja – alkalmazzuk többet a p ujjat, a vele történő ráhúzott pengetést illetve a pengető kéz csuklójának és karjának mozdulatát a pengetés segítéséhez a megfelelő helyeken.
5. A rasgueado technika gyakorlása, finomítása – gyakoroljunk rasgueadokat, többféle ujjrenddel, ritmuskombinációkban. A rasgueado mozdulatok fejlesztése nem csupán a repertoár itt kiemelt szegmensének előadásában fontos. Mivel gyakorlása az ujjakat a szokásosnál jóval nagyobb kifelé irányuló mozgásra készíti, ezért olyan klasszikus gitáros alaptechnikák fejlődésére is hatással van indirekt módon, mint a váltott pengetés vagy arpeggio.

A disszertációban felsorolt gitártartásbeli javaslatok, kézpozíciók, flamenco technikák, illetve ezek klasszikus gitárra történő adaptációi természetesen nem kőbe vésett szabályok, hanem az előadók egyéni technikai szintjei, anatómiai differenciái (pl. magasság, karhosszúság, ujjak egymáshoz viszonyított hosszúsága), zenei preferenciái alapján rugalmasan alakítható javaslatok.

5. Irodalomjegyzék

A tézisfüzetben említett gitáriskolák, gyűjtemények

GRAF-MARTINEZ, GERHARD (2002): *Flamenco Guitar Method Vol. 1.*, Mainz, Schott Musik International.

GRANADOS, MANUEL (2006): *Manual didactico de la guitarra flamenca*, Rgb; bilingual edition

MARTÍN, JUAN (1978): *El Arte Flamenco de la Guitarra*, London, United Music Publishers.

PEÑA, PACO (2003): *Toques Flamencos (Music from the Student Repertoire)*, London, Music Sales Limited.

SERRANO, JUAN (2009): *Flamenco Studies – Falsetas de mi Padre*, Mel Bay Publications

A disszertációban felhasznált irodalom

ARMERO, GONZALO – PERSIA, JORGE DE (2012): *Manuel de Falla: His life & Works*. London, Omnibus Press

BORROW, GEORGE HENRY (1843): *The Gypsies in Spain*. London, John Murray

CALCRAFT, RAYMOND – MATTHEWS, ELIZABETH (2016): *Joaquín Rodrigo – Voice & Vision*. Croydon, Egyesült Királyság, Brown Dog Books.

CIULEI, SILVIU OCTAVIAN (2013): *Flamenco Guitar Techniques in the Music of Joaquín Rodrigo*. Szakdolgozat, Florida State University Libraries, <https://diginole.lib.fsu.edu/islandora/object/fsu:183685/datastream/PDF/view>
Hálózati közlés, letöltés időpontja: 2021. 05. 27.

CSÁKI, ANDRÁS (2013): *Andrés Segovia művészete 21. századi szemmel*. Doktori értekezés, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem. https://apps.lfze.hu/netfolder/PublicNet/Doktori%20dolgozatok/csaki_andras/disszertacio.pdf Hálózati közlés, letöltés időpontja: 2024. 01. 20.

DARNOLD, BRENT MATTHEW (2018): *Musical Expression and Spanish Nationalism in Selected Works of Tomás Bretón*. Doktori disszertáció, <https://mds.marshall.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2202&context=etd>,
Hálózati közlés, letöltés időpontja: 2020. 04. 16.

LAS HERAS DE MENDEZ, CELIA (1988): *The Spanish idiom in the works of non-Hispanic European composers of the late nineteenth and early twentieth centuries*. Szakdolgozat, San José State University, Faculty of the Department of Music. https://scholarworks.sjsu.edu/etd_theses/5/?utm_source=scholarworks.sjsu.edu%2Fetd_theses%2F5&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages Hálózati közlés, letöltés időpontja: 2021. 09. 10.

MARCO, TOMÁS (1993): *Spanish Music in the Twentieth Century*. London, Harvard University Press. Fordította Cola Franzen.

POHREN, DONN E. (2005): *The Art of Flamenco*. Bold Strummer Ltd.

<https://flamenco.one/en/glossary/malaguena/> Hálózati közlés, letöltés időpontja: 2022. 03. 17.

<https://www.flamenco.plus/flamencopolis/> Hálózati Közlés, látogatás időpontja: 2021. 05. 10.

<https://pressbooks.pub/harmonyandmusicianshipwithsolfege/chapter/modal-music/> Hálózati közlés, letöltés időpontja: 2024. 04. 25.

https://www.guitarsint.com/article/Jose_Tomas_Memory_and_Legacy Hálózati közlés, látogatás időpontja: 2024. 01. 16.